

ET VERDENSBIBLIOTEK UNDER BYGGING

”Verdensbiblioteket – Robert Darnton om bøker, bibliotek og en digital fremtid”, var tittelen på foredraget som fant sted ved Nasjonalbiblioteket tilbake i oktober 2015. Robert Darnton er en prisbelønnet, verdenskjent, amerikansk bokhistoriker og tidligere direktør ved Harvard universitetsbibliotek. Hans ord er bare blitt enda mer relevant, i tiden som er gått, etter denne høstkvelden, hvor han snakket om hvordan bibliotekene kan benytte sine nettverk, delta i byggingen av et verdensbibliotek, for et demokratisk samfunn med offentlig tilgang til kunnskap.

Robert Darnton

Bibliotek for eliten

–Selvfølgelig er ikke boken død. Selvfølgelig er ikke bibliotekene foreldet. Vi hører om bokens død hele tiden, men bøkene klarer seg godt, og i USA har salget av e-bøker gått ned 10 % siste år, sier han, og understreker at e-bøker og papirbøker ikke er konkurrerende, men utfyller hverandre. Og universitetsbibliotekene er i sentrum av universitetenes intellektuelle liv.

–Burde ikke samlingene til forskningsbibliotekene betraktes som et nasjonalt og internasjonalt gode? Burde ikke deres intellektuelle rikdom deles?, spør han og peker på at bibliotekenes historie ikke bare har bestått av fremskritt, men også tilbakeskritt. Biblioteket i Alexandria var opptatt av å lagre tekster, og ikke å gjøre dem tilgjengelig for lesere. Hovedhensikten var antakelig å symbolisere, og lovprise, prestisjen til dynastiet Ptolemaios. I Sovjetunionen ble 24 millioner bøker ødelagt under Stalins terror i perioden 1938-1939. I 1954 i Tsjekkoslovakia ble bøker som ikke var i samsvar med partiets linje ødelagt.

–Bibliotekene har ikke alltid vært opptatt av å gjøre kunnskap tilgjengelig for allmennheten. Universitetsbibliotekene har bidratt til sivilisasjonen, men holdt bøkene bak låste dører og vegger, sier han og viser til at også usynlige barrierer holder utenforstående utenfor forskningsbibliotekenes rikdom, som for eksempel gjennom betaling for å få lånekort, eller bare en atmosfære av den lærde elites naturlige overlegenhet. Vanlige folk nøler med å bryte disse barrierene.

–Filosofen Marquis de Condorcet forstod at spredning av kunnskap er den viktigste kraften i historien, og fremmer fremgang. Den troen ble delt av Thomas Jefferson, som har uttalt at “The field of knowledge is the common property of mankind”. Republikkens helse ble ansett som avhengig av velinformerte borgere, og starter med lesing av bøker. Dette er strålende, men også utopisk. Likevel inspirerte ideen til åpningen av biblioteker for allmennheten, sier Darnton og eksemplifiserer dette med at det franske kongelige bibliotek åpnet for offentligheten i 1692, British Museum i 1759 og i USA åpnet Boston Public Library i 1848.

–Vi hadde begrenset tilgang til kunnskap, på grunn av boktrykkerpressens teknologi. Men i dag har vi Internett. Det er nå mulig å virkeliggjøre det som på Condorcet og Jefferson sin tid var en utopisk visjon, sier Darnton og forteller videre at den franske *Encyklopedi*, med sine 17 volum med tekst, var produsert av 200 bidragsytere, men prisen tilsvarte 2 ½ årslønner for en vanlig arbeider. *Wikipedia* har til sammenlikning 30 millioner artikler skrevet av 77 000 aktive bidragsytere, og når frem til 365 millioner lesere, gratis.

–Røttene til denne nye åpenheten går tilbake til opplysningstidens ideal om en ”Republic of letters”. Tidligere var det bare en elite som kunne delta i denne

republikken. I dag har vi åpne universitet, open source programmer, open access tidsskrifter og begynnelsen på en åpen informasjonsmotorvei, sier han.

Tidsskriftpriser stenger tilgang

Gjennomsnittspris for et årsabonnement på kjemitidsskrifter er 4044 dollar, mens det i 1970 var 33 dollar. De siste 25 år har prisen på akademiske tidsskrifter ifølge Darnton økt 4 ganger konsumprisindeksen. Et årsabonnement på *The Journal of Comparative Neurology* koster 30 860 dollar i USA, og det tilsvarer 600 monografier. Forlagene Reed Elsevier, Wiley-Blackwell og Springer, publiserer nå 42 % av alle akademiske artikler og profitten er god.

– I 2013 hadde Elsevier 39 % profitt på en inntekt på 2,1 billioner britiske pund når det gjelder STM-tidsskriftene. De gjør jobben sin og returnerer profitt til aksjonærene. Kommersialisering er en trend i retning av lukking av kunnskap, sier Darnton og forteller videre at antall artikler innenfor medisin fordobles hvert 3-4 år. Men en mindre og mindre del av det er tilgjengelig for offentligheten, fordi bibliotekene ikke lenger har råd til å betale prisen. Gjennomsnittspris for et medisinsk tidsskrift i 1970 var 12 dollar, mens i dag er prisen 1470 dollar. Over hele USA må bibliotek si opp abonnement på grunn av minkende budsjett og økende priser.

–Allmennheten bør ha tilgang til kunnskap produsert med offentlige midler, understreker han og viser til at Kongressen handlet ut fra dette prinsippet i 2008 da den krevde at artikler basert på tilskudd fra National Institutes of Health (NIH) skulle gjøres fritt tilgjengelig i PubMed Central. Men forlagenes lobbyister fikk NIH til å akseptere 12 måneders embargo.

–Kampen om tidsskriftprisene illustrerer en konflikt mellom to tendenser som vil bestemme den digitale fremtid: Demokratisering og kommersialisering, sier han.

Digital Public Library of America

I 2004 begynte Google å digitalisere bøker fra store forskningsbibliotek i USA. Google utviklet en søketjeneste der en kan søke i en database med skannede bøker og få små utsnitt av innholdet, og ofte hvor en kan finne boken. Senere begynte Google å skanne også bibliotekbøker beskyttet av opphavsrett, og de ble anklaget for brudd på opphavsretten. Google og representanter for forfattere og forleggere gikk inn i hemmelige forhandlinger, som varte i flere år.

–Resultatet ble en overenskomst som omformet denne søketjenesten til et kommersielt bibliotek. Google foreslår nå at vi, bibliotekene, skulle kjøpe tilbake digitale kopier av våre egne bøker og til priser satt av Google. Prisen kunne eskalere ut av kontroll akkurat

som prisene til tidsskriftartikler. Heldigvis deklarerer en føderal distriktsrett i New York Google Book Search, som var navnet på overenskomsten, for ulovlig. Den stred mot *Sherman Antitrust Act*, for den laget en ny form for monopol, et monopol på tilgang til kunnskap i digital form. Derfor er Google Book Search død, sier han, og peker på at bibliotekene kan demokratisere tilgang til kunnskap.

–Vi kan digitalisere bøkene og gjøre dem tilgjengelige. Vi kan gjøre alt materiale i forskningsbibliotekene tilgjengelig for alle, gratis, og det er hovedideen bak Digital Public Library of America (DPLA), sier han. Dette biblioteket ble lansert i 2013, og samlingene har allerede økt fra 4 millioner til over 11 millioner objekter, som kommer fra 1600 institusjoner fra hele USA. Millioner av lesere fra hele verden har besøkt vevstedet, bortsett fra Nord-Korea, Tsjad og Vest-Sahara.

–DPLA er et horisontalt nettverk som knytter sammen digitale samlinger i biblioteker, arkiv og museum slik at brukerne kan få tilgang til et dokument med bare ett klikk. Det er et nonprofit foretagende. Det er ikke en topp-ned organisasjon, og denne horisontaliteten samsvarer med den demokratiske ånd. Dens hovedmål er å gjøre den amerikanske kulturelle arv gratis tilgjengelig for alle, sier han, og forteller videre at DPLA er organisert i to typer av knutepunkt. Der er innholds-knutepunkt som for eksempel Harvard Library, The Smithsonian Institution og New York Public Library som ordner med digitalt materiale fra deres egne samlinger. Tjenesteknutepunkt samler sammen andre samlinger og utvikler nettverk på statsnivå. De forsøker å nå mennesker i små samfunn gjennom det lokale bibliotek, og ønsker å skaffe lastebiler med skannere og kjøre til små bibliotek, slik at alle kan komme med materiale av lokal interesse.

–Vi tenker oss at samfunnets bevissthet om egen kultur og historie vil utvide seg etter hvert som folk deltar. Så vil alt dette materiale integreres i et nasjonalt og internasjonalt system, sier han.

Et bibliotek for fremtiden

–DPLA henter inspirasjon fra opplysningstiden, men er designet for å dekke behovet til det 21. århundre. Det er ikke en digital versjon av Library of Congress, men en ny type bibliotek. Ikke bare i teknologi, men også i organisasjon og ånd, sier han. Organisasjonen samarbeider samtidig på mange nivåer, fra det lokale til det internasjonale, og samhandler allerede med Europeana.

–Vi kan være med på å forme fremtiden. For første gang i historien kan vi gjøre den kulturelle arv tilgjengelig for alle. Vi har teknologien, know how, ressurser og vilje. Vi har tatt de første skrittene og nå må vi få jobben gjort, avslutter Darnton. ■■■■■